

GULDÅREN SOM KOM AV SIG

Hur man kan bli bibliotekarie

Tommy Olsson

Som för så många andra var bibliotekarie inte mitt förstahandsval. Jag skulle bli journalist men efter en skilsmässa som bl a innebar att jag blev ensamstående pappa insåg jag att det nog fick bli en mera stadgad bana. Studierna var i princip avslutade så jag sökte olika jobb och bl a bibliotekarieutbildning samtidigt som jag jobbade extra på Posten i Uppsala. Jag hade just erbjudits en tjänst inom missbruksvården i Stockholm när telefonen ringde en tidig decembermorgon 1969.

Det samtalet blev en något bisarr inledning till mitt yrkesliv som bibliotekarie. Jag hade nyss somnat efter ännu en natt på Posten, vacklade upp ganska så omtöcknad och där var någon som talade om praktik och snabba beslut och det dröjde en bra stund innan poletten trillade ned. Det visade sig vara Hans Giöbel, stadsbibliotekarie i Skövde där en av eleverna till vt 1970 hade hoppat av reservlistan. Och visst ville jag ha den när jag väl kom ihåg att jag faktiskt hade sökt...Jag är väldigt tacksam mot Hans för att han inte bröt samtalet efter den inledning det fick!

Nå, Skövdes nya och omskrivna kulturhus blev det och en jättebra utbildning delad mellan handledd praktik och teoretiska studier plus sommarjobb (då jag träffade nyutbildade bibliotekarien Gerd!). Därefter var det dags för Statens biblioteksskola i Solna, en utbildning som i motsats till den handfasta tiden i Skövde kändes både ogripbar och svårförståelig. Vi hade föreläsningar som Religionen i framtidsforskningens ljus varvat med Bjt-representanter som visade ljusbilder på bokknubbar och annat och lärare som var mycket löst knutna till skolan.

Till bilden hör väl att vi befann oss i 68-vågens efterdyningar så det ägnades mycket tid och kraft åt att ifrågasätta det mesta i Thord Plaenge Jacobssons och Ellen Jalanders fögderi. Samma vår kom fö förslaget om att flytta utbildningen till Borås. Till det ironiska hör att jag, som senare skulle hamna som chef i Borås, skrev en artikel på DN Debatt tillsammans med studiekamraten Krister Brandt om hur tokigt det här var.

Det fantastiska 70-talet

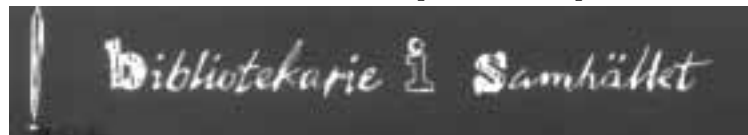
Det begynnande 70-talet var en fantastisk tid för en ny bibliotekarie! Jobb fanns det gott om bara man var beredd att arbeta utanför storstäderna. Nya tjänster inrättades, bildandet av storkommunerna hade påbörjats och biblioteken var en viktig del av samhällsbygget. Själv sökte jag fyra olika tjänster och erbjöds samtliga trots bristen på erfarenhet. Valet föll på Avesta och en tjänst som 1.e skolbibliotekarie och upplysningsbibliotekarie. En

viktig faktor var att kommunen ordnade både bostad och barnpassning, något som ju idag känns närmast överkligt.

Jag insåg snart att jag trivdes bättre i lite större städer och att det var i de större medelstora städerna som dynamiken fanns, inte minst genom de nya storkommunerna. Dessutom ville jag vara med och påverka på ett mera aktivt sätt än vad tjänsten i Avesta erbjöd. Slutsatsen var uppenbar och när Avestas chef Olle Tegström utsågs till chef i Sundsvall 1972 och man dessutom behövde en ny bitr chef där så sökte och fick jag den tjänsten.

Sundsvall

Sundsvallstiden blev oerhört lärorik och stimulerande. Planeringen inför inkorporerandet av Njurunda, Matfors, Stöde och Indals-Liden skulle slutföras samtidigt som staden planerade för expansion med nya stadsdelar där centrum med skola, fritidsgård och bibliotek var en självklarhet. En ny biblioteksorganisation skulle genomföras och en ny bokbuss anskaffas och planeras. Dessutom utreddes nytt huvudbibliotek. Biblioteket var en del av politiken och i den nya rollen ingick att vara med på den arenan på allvar. Storkommunbildningarna

sammanföll ju i tiden dessutom med vår största kulturutredning Ny kulturpolitik, en utredning som både hade politisk förankring och nya resurser att satsa, något som självklart blev en viktig del i den utvecklingsoptimism som fanns.

Och Borås

Men familjen växte och med släkten i övrigt i Mellansverige sökte vi oss åter söderöver efter några år. 1977 fick jag tjänsten som bitr chef i Borås, även detta en större medelstor kommun där två bibliotekarier i familjen båda kunde få arbete. Drygt tre år senare efterträdde jag Ingemar Kalén som chef och länsbibliotekarie.

Borås skilde sig på flera sätt från Sundsvall. Staden var en jämviktskommun där politiken fungerade annorlunda än i det starkt s-dominerade Sundsvall. Ekonomiskt var försiktighet lösenordet, naturligt nog med tanke på textilkrisen där flera tusen arbetstillfällen försvann på några få år. Samtidigt fanns en mycket positiv sida med ett nybyggt kulturhus, ett väl utbyggt biblioteks nät med filialer och bokbussar (Sveriges första bokbuss startade fö i Borås i dec 1948) och, som sagt, den nya Bibliotekshögskolan, BHS.

Trappan ner till Biblioteksmuséet. Tommy Olsson tar emot. Foto: Mats Olsson

80-talskrisen

Den optimism som fanns i bibliotekssverige bröts i och med 80-talets inträde. Den kommunalekonomiska krisen slog hårt mot biblioteken. Stadsbibliotekarien i Göteborg, Sten Cedergren, skrev i *Kommuner i åtstramningstider* om övervintring. Bibliotekstjänst gav ut *Bibliotek i kristider – dags att tänka om*, avgiftsbeläggning av lån diskuterades och konferenserna handlade om besparingar och nedskärningar. Vi fick nya budgetsystem där man inte längre räknade ut vad verksamheten kostade utan baklänges, de här resurserna finns, vad får vi för det?

Beställar-/utförarorganisationer och lokala organ prövades, kultur och fritid slogs samman, ESO lade fram en utredning om produktivitet där man dividerade biblioteksbudgeten med utlåningen och bibliotekscheferna devalverades i de nya organisationerna.

Det trista i detta senare kom inte bara uppifrån. Den egna kåren var minst sagt svag när det gällde att hävda sig och ta ansvar i de nya organisationerna. I stället överlät man ofta utan egentlig strid åt fritidschefer och olika administratörer att ta över och därmed klipptes eller i varje fall begränsades kontakterna med politikerna med de negativa effekter som detta innebar.

Samtidigt som detta började hända lades en feltajmad Folkbiblioteksutredning fram, med den talande akronymen FiS, Folkbibliotek i Sverige. Till bilden hör även att det som skulle ha kunnat vara bibliotekens opinionsorgan, SAB, knakade i fogarna. Politikernas försök att styra SAB som en kommun omöjliggjorde tydliga ställningstaganden t o m för avgiftsfria lån. Man hade även bekymmer med ägarrollen i Bibliotekstjänst i och med att vissa medlemskommuner valde nyetablerade Krelib för mediainköp och PEGGI som datasystem.

Efter det ekonomiska stålbadet i början på decenniet blev alltså ifrågasättande och nytänkande nyckelorden. De rätta linjernas tyranni blev ett modeuttryck, konsulterna dök upp i alla möjliga sammanhang och den tidigare enhetskulturen inom biblioteksområdet rämnade mer och mer. Och mitt i allt detta, med oförändrade eller t o m krympande resurser och starkt ifrågasatta, stod biblioteken inför den stora utmaningen: datoriseringen.

Stads- och länsbiblioteket under 80-talet

För Borås stadsbibliotek blev 80-talet trots ovanstående ändå ett förvånansvärt bra decennium. 1979/80 slutfördes tre utredningar. Samarbetet skola – folkbibliotek ledde till stora satsningar på nya fackbibliotekarietjänster i grundskolan och skolbokbuss, målsättningar och handlingsplaner spikades liksom en radikal översyn av filial- och bokbussystemet. En rad utlåningsstationer stängdes, inte för att spara utan för att kunna satsa på de livskraftigare enheterna samtidigt som bokbussarna fick en tydligare roll. Det här var inte okontroversiellt. Ett par politiker hävdade i fullmäktige att detta var det värsta de varit med om men kommunstyrelsen menade i stället att kulturnämnden skött frågan exemplariskt genom att nyttja befintliga resurser på ett bättre sätt.

Socialdemokraterna vann sedan det lokala valet 1982.

Detta ledde omgående till en stor satsning på arbetsplatsbibliotek. Dessutom utfäste man sig att inrätta 150 nya kommunala jobb. När detta skulle förverkligas fick vi uppleva det unika i att ansvarigt kommunalråd kom och ville ha förslag till nya tjänster. ”Var kreativa”, sa han, och självklart tog vi den chansen! Det blev en ny experimentfilial, fem deltidstjänster för uppsökeri i

ytterområdena och en kommunal inläsningstjänst, allt vi sökte och allt på ett bräde. Det känns fortfarande fantastiskt att ha fått vara med om något sådant!

Länsbiblioteket, då en självständig avdelning inom stadsbiblioteket, genomgick samtidigt en stark utveckling med nya konsulttjänster för barn och ungdom och uppsökande verksamhet och en rad utvecklingsprojekt. Ett sådant var att starta bokbuss på entreprenad flera år innan detta blev ett modeord. Kommuner i länet erbjöds att köpa en dag i veckan. Man betalade en fastställd taxa och fick en fullt utrustad och bemannad buss dit man ville ha den. Och det blev succé.

Datasystem och kommunalnämnder

Under slutet av 80-talet fattades också nödvändiga beslut om datorisering, självklart med ett lokalt system. Efter ett grundligt utredande slutade det med att vi bestämde oss för att skapa ett helt eget system, PUBLIC, i samband med det lokala dataföretaget Pulsen.

Det kvarvarande enhetstänkandet inom biblioteksvärlden slog till ganska omgående. ”Varför uppfinna hjulet en gång till”, fick vi ofta höra? Jo visst, varför har vi inte ett bilmärke och en tandkräm? Man kan säkert ha uppfattningar om det kloka i projektet, men processen i sig blev en viktig framgång. Den gav ett enormt engagemang och en datamognad som knappast uppnåtts med ett nyckelfärdigt system. Efter två år var PUBLIC i full drift i januari 1990 och övergången skedde utan att biblioteket stängde i veckor som så många andra gjorde.

En annan stor och mindre positiv förändring följde strax efteråt. 1992 infördes kommunalnämnder. Stadsbiblioteket delades upp i huvudbibliotek som låg kvar under kulturnämnd och filialer och uppsökande verksamhet som decentraliserades till elva kommunalnämnder. Bokbussen blev en köpa-säljfunktion. Jag kände mycket starkt att detta var helt fel för biblioteken med nya administrativa gränser i stället för helhetssyn och splittring av redan begränsade resurser.

FSL och Halmstadskonferensen

Även om vi således klarade oss ganska bra i Borås var det ju uppenbart att biblioteken allmänt var försvagade. Inom SAB fanns en sk specialgrupp för regionala frågor. 1989/90 bestod den av undertecknad som ordförande, Lars G Andersson, Örebro, Kerstin Wedin (Ullander), Halmstad, Anna-Lena Höglund, Kalmar och Barbro Ekström, Östersund. Vi ägnade mycket tid åt de ovannämnda frågorna. Vi kände emellertid att det var svårt att ta upp viktiga saker genom SAB:s då krångliga politiska labyrinth liksom att alltför mycket kraft gick åt till att parera och inte till att diskutera framtiden. Det hela utmynnade våren 1991 i två saker: skapandet av Föreningen Sveriges Länsbibliotekarier, FSL, för att få ett fristående opinionsorgan utan politiska bindningar, och den första Halmstadskonferensen Framtid för folkbibliotek.

För min egen del upplevde jag arbetet med Halmstadskonferensen och samarbetet med Kerstin Wedin och Roland Eliasson m fl inblandade som något av det mest stimulerande under mina biblioteksår. Konferensen etablerade sig snabbt som det mest vitala forumet för debatter och möten i folkbibliotekssverige. Mera läsning om detta finns i *Ökad spårvidd*, Halmstad 2001, som gavs ut till tioårsjubileet då Borås i bästa sämja lämnade det här

arbetet för att satsa på den nya Mötesplatskonferensen tillsammans med BHS.

FSL kändes också som ett lyft. Äntligen kunde länsbiblioteken vara en aktiv remissinstans och ett organ för myndighetspåverkan och opinionsbildning.

Borås igen

För egen del innebar kommunalsreformen en ny situation som inte kändes helt enkel att anpassa sig till. Samtidigt försämrades kulturnämndens ekonomi drastiskt genom ett par underskottsår. Kulturchefen skulle gå i pension 1.1.94 och situationen var besvärlig. I överläggningar med presidiet växte en lösning fram där vi skulle spara genom att slå ihop kulturchefer- och bibliotekscheferstjänsterna och även vissa administrativa funktioner på biblioteket och kulturkontoret, dvs spara uppifrån, inte i den praktiska verksamheten. Det kändes helt OK för min del efter att i många år ha pläderat för att bibliotekscheferna borde vara mera offensiva när det gällde ledande poster i nya organisationer. Det kändes likaså bra att själva verksamheten både på biblioteket och i övriga kulturinstitutioner kunde hållas ogravrad.

1994 frikopplades länsbiblioteket från stadsbiblioteket och blev Länsbibliotek Älvsborg, direkt under landstingets kulturnämnd. Den här perioden blev kortvarig. 1999 bildades Västra Götalandsregionen och det innebar bl a att tre länsbibliotek blev ett i det nya regionbiblioteket.

Annars fortsatte vi även in i 2000-talet att gå mot strömmen genom att i bästa 70-talsanda satsa på att nå fler via arbetsplatsbibliotek och annan uppsökande verksamhet medan många andra avvecklade eller skar ned sådant. Det tillhör det jag fortfarande känner mig stolt över! Arbetsplatsbiblioteken återfördes fö 2000 till stadsbiblioteket sedan de mer eller mindre försvunnit ute i kommunalerna. 2003 kom även bokbussen tillbaka sedan ”köparna” hoppat av så den skeptiska inställningen till kommunalerna kanske ändå hade ett visst fog för sig!

Ett annat positivt särdrag i Borås upplever jag att vår satsning på stöd till och samarbete med släkt- och hembygdsforskningen var. Självklart är det en angelägenhet för biblioteken! En annan kapphäst har varit att behandla alla medier lika, dvs inte godtyckligt ta avgifter för t ex video/dvd eller mikromedier även om detta är möjligt.

Dags att sluta – och sedan då?

Under 2003 bestämde jag mig för att gå i pension under 2004 och så blev det om än ett halvår försenat. Men 35 biblioteksår kan ju inte bara sluta tvärt. Och det behöver de naturligtvis inte heller. Både bibliotek och kultur erbjuder ju fantastiska möjligheter att engagera sig på olika sätt. För min del har t ex uppdraget som ordförande i Biblioteksmuseiföreningen fortsatt och utökats med föreståndarskapet för museet. Det samarbete mellan folkbiblioteken, folkbildningen och BHS som ligger bakom tillkomsten av museet och den dokumentation av bibliotekshistorien som sker här känns både angeläget och stimulerande (besök gärna vår nya hemsida www.biblioteksmuseet.se. Och bli medlem förstås, kostar bara 50:-/år).

En annan typisk pensionärsuppgift blev att skriva

stadsbibliotekets 75-årshistorik 2006 (kan beställas via info@biblioteksmuseet.se!) Det har också blivit en annan bok, om de offentliga skulpturerna i Borås där en ny reviderad upplaga är på gång, och en del andra skrifter och föreningsengagemang.

Många funderingar över det som varit brukar sluta med spekulationer om vart vi är på väg. Självt tror jag att det är bäst att låta bli sådant. Man tappar fort bort den riktiga närkontakten med utvecklingen. Men man kan ju däremot hålla fast vid sin övertygelse om att biblioteken behövs och kommer att behövas minst lika mycket som förut, som mötesplatser och arenor för folkbildning, kunskapsinhämtande och förströelse!

Tommy Olsson är född 1944, uppväxt i Karlstad

FKI-utbildning i Skövde vt 1970.
Statens biblioteksskola i Solna 1970-71.
Bibliotekarie HB/
Skolbibliotekscentralen i Avesta 1971-71
Bitr bibliotekschef i Sundsvall 1972-77
Bitr stadsbibliotekarie i Borås 1977-81
Bibliotekschef i Borås 1981-93
Länsbibliotekarie i Älvsborgs län 1981-98
Kultur- och bibliotekschef i Borås 1994-2003
Kulturchef i Borås 2004-04.

Några tidigare förtroendeuppdrag:

Ledamot DIK:s chefsgrupp
Ordförande Föreningen Sveriges Länsbibliotekarier
Styrelseledamot Talboks- och punktskriftsbiblioteket
Styrelsesuppleant Bibliotekstjänst AB
Styrelseledamot Älvsborgs läns bildningsförbund

Och nuvarande:

Ordförande Biblioteksmuseiföreningen
Ordförande Älgården – konstnärernas galleri och verkstäder
Ordförande Borås Idrottshistoriska

sällskap
Styrelseledamot Stiftelsen Fokus Borås
Styrelseledamot Borås och Sjuhäradsbygdens konsthörsamling

Böcker:

Borås stadsbibliotek 75 år, 2006.
Borås – skulpturstaden, 2006.